

DOCTORS' POSTGRADUATE EDUCATION: CLINIC-PHARMACEUTICAL TRAINING

Tsekhmister Yaroslav, EdD, Professor, Corresponding Member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, First Pro-Rector on Scientific-Pedagogical Activity, Bogomolets National Medical University, 13T. Shevchenko Boulevard, 01601 Kyiv, Ukraine, Ya.Tsekhmister@gmail.com

Lysenko Oleksandra, PhD, Associate Professor, Deputy Director of the Institute of Postgraduate Education, Bogomolets National Medical University, 13T. Shevchenko Boulevard, 01601 Kyiv, Ukraine, A.Yu.Lysenko@gmail.com

The proposed article presents the key features of modern pharmaceutical assistance to the population; highlights the differences between the concepts «clinical pharmacy» and «clinical pharmacology»; describes the place of clinical pharmacy in the implementation of programs of pharmaceutical care aimed at preventing undesirable effects associated with the use of drugs; substantiates the expediency of clinical pharmacy programs introduction to the doctors' postgraduate education course; substantiates the expediency of introduction of a practical course on clinical pharmacy for medical interns; describes the main idea of the clinical pharmacy practical course as a modelling of the real clinical situation which requires the adequate medical support selection leaning on the basis of previous knowledge on pharmacokinetics, drug interaction, adverse reactions and also pharmacoconomics; suggests the proposal for the definition of a World Health Organization Model List of Essential Medicine, as well as clinical protocols of medical care developed on the principles of evidence-based medicine as a basis for practical training in clinical pharmacy; determines the priority of applying the case-method, as well as the method of four steps in arranging classes in clinical pharmacy as such which corresponds most closely to the training objectives of the course and the needs of adult learners.

Keywords: clinical pharmacy; clinical protocol of medical care; clinic-pharmaceutical preparation; doctors' postgraduate education; rational pharmacotherapy; World Health Organization Model List of Essential Medicine.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017

Прийнято до друку 05.10.2017

УДК 37.013: 373.61 (477)

Ольга Мельниченко
ORCID iD 0000-0002-5297-9551

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бульвар І. Шамо 18/2, 02154 м. Київ, Україна
o.melnychenko@kubg.edu.ua

**ПЕДАГОГІКА ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ**

Стаття присвячена розвитку освіти підприємництва в контексті навчального процесу в університетах. В ній вивчається взаємозв'язок підприємницької галузі та університетської освіти в умовах сучасних змін. Автор зауважує, що система освіти на університетському рівні в даний час не здатна розвивати у студентів мотивацію, вміння і навички, що сприяють інноваціям та підприємництву. Особливу увагу приділено навчальній дисципліні «Педагогіка підприємництва» як вагомій частині підприємницької освіти. У статті констатується той факт, що підприємницька освіта вимагає спеціальних методів навчання, педагогічного процесу, а також кадрів викладачів, яких в даний момент університети не мають. Це вимагає внесення певних змін у дидактичну частину навчального процесу: концепцію навчання, навчальну та робочі програми, методи викладання, орієнтацію на практичне засвоєння матеріалу тощо.

Ключові слова: педагогіка підприємництва; підприємницька ініціатива; підприємницька освіта; підприємницьке мислення; підприємницький дух.

Вступ. Підвищення запиту з боку суспільства на навчання підприємництву та на розвиток підприємницької ініціативи ставить важливе завдання перед сучасною університетською спільнотою. Підприємництво є особливим станом, що включає до себе особисті вміння, навички й

мотивацію, що спрямовують людину брати участь у творчій діяльності у створенні нових продуктів і послуг, розвивати бізнес відповідно до вимог ринку. Крім особистісного значення, підприємництво має чітко виражений соціальний потенціал, оскільки воно має враховувати потреби і вимоги потенційних клієнтів, покращуючи тим самим умови їхнього існування. Крім того, ведення бізнесу вимагає створення нових робочих місць, нової команди та управління нею. З цих причин, навчання підприємництву та підприємницької ініціативи розглядається у якості ключового чинника розвитку сучасних суспільств.

Розвиток підприємницької ініціативи та підприємництва у західноєвропейських країнах (особливо у країнах-членах ЄС) пов'язаний із низкою чинників: швидке старіння населення більшості країн, скорочення чисельності робочої сили в самих країнах, збільшення конкуренції з боку нових країн, що пропонують дешевшу робочу силу.

Як зауважується в світовій літературі, рівень підприємницької освіти в ЄС відстає від рівня розвитку підприємницької освіти США і Канади (Bellotti F., Berta R., 2012, p. 178). В США ще в 1994 році 1.700 коледжів пропонували бізнес-програми, під час проходження яких майже 9,000 вчителів використовували більше 200 ділових ігор з розвитку підприємницької ініціативи та підприємництва, крім того до навчального процесу долучалися такі новітні технології як віртуальна реальність та штучний інтелект (Dickinson J. R., Faria A. J., 1995, p. 34).

На підтвердження того факту, що рівень підприємницької освіти в Європі відстає від рівня США та Канади, можна навести наступні дані: із 21 мільйонів студентів в ЄС, тільки близько 5 мільйонів беруть участь у підприємницькій діяльності. Однак, не можна стверджувати, що підприємницьку освіту в Європі пропонують тільки бізнес-школи, тому що інноваційна і життєздатна бізнес-ідея, швидше за все, пов'язана з технічно-науковими та творчими дослідженнями (Final Report of the expert group, November 2002).

Сьогодні в Європі спостерігається доволі низький рівень підприємництва, що відбивається у відсутності підприємницької освіти у освітній політиці європейських країн та заохочення підприємницьких навичок для створення нових можливостей у суспільстві.

Розвиток підприємницької діяльності та ініціативи може сприяти соціальної згуртованості суспільства за рахунок збільшення зайнятості, економічної користі та прибутку, а також задоволеності роботою. Проте, як на національному (політичному рівні), так і у сфері освіти ця проблема дуже рідко розглядається як стратегічна складова національної політики. Хоча проблема розвитку підприємницької освіти може бути цілком доречною у університетах, враховуючи їх науково-

технічний та інноваційний потенціал. У цьому випадку навчальний процес потребує змін у змісті, методології та інструментах навчання, що пов'язано з яскраво вираженою междисциплінарністю та практичною орієнтацією підприємницької освіти.

Мета статті – визначити та пояснити з педагогічної точки зору концепцію підприємницької освіти, а саме: як педагогічними методами розвивати підприємницький дух, ініціативу, критичне мислення та надавати практичні навички щодо початку власного бізнесу та створення нового підприємства. З метою статті пов'язані й наступні завдання: 1) обґрунтувати можливість практичного навчання під час вивчення дисципліни «Педагогіка підприємництва» діям, які можуть бути відтворені як в класі так і поза його межами; 2) довести, що практичний досвід з підприємницької діяльності може бути представлений у розмаїтті форм і способів протягом різних етапів навчання.

В українському освітньому середовищі не має досвіду з викладання такої дисципліни як «Педагогіка підприємництва», тому серед освітян поняття «педагогіка підприємництва» та «підприємництво» часто сприймаються як споріднені тотожні терміни, а для багатьох людей в сфері освіти та бізнес-спільноти означають те ж саме. Тому визначення специфіки «Педагогіки підприємництва», її концепції, комплексу сучасних методів навчання дозволить внести у навчальний процес, з одного боку, більшу усвідомленість та відповідальність студентів, а з іншого, орієнтацію викладача на практичні наслідки навчання.

Європейський досвід підприємницької освіти. Незважаючи на те, що сьогодні у європейському просторі підприємництво розглядаються як одна з ключових компетенцій знань про суспільство, дуже часто його визначають у вузькому значенні – як бізнес-діяльність. Більшість дослідників вважає, що таке визначення шкодить іміджу «сучасного підприємця» та «підприємницької освіти», тому в літературі розповсюджено більш широке її визначення (Final Report of the expert group, 2002), яке включає в себе: 1) навчання тому, як створити бізнес (економічні знання); 2) більш широке поняття освіти підприємця (правова, соціологічна, політологічна, психологічна та інші складові); що дозволяє будувати та прогнозувати підприємницьку діяльність та відносини з муніципальними органами та суспільством в цілому; 3) розвиток певних особистісних якостей, що притаманні сучасному підприємцю.

Як вже відмічалось раніше, поняття підприємницької освіти залишається все ще відносно незрілим і рідко розглядається на стратегічному рівні університетів або включається у національну політику. Але не менш важливою частиною підприємницької освіти є проблема підготовки викладачів, тому що навички

підприємницької педагогіки мають специфічні риси та досить відрізняються від навичок викладання звичайних академічних предметів (A new partnership for the modernization of universities, 2009, p. 425): традиційні методи освіти не дуже добре корелюються з розвитком підприємницьких атрибутів, вони не мають такої яскраво вираженої междисциплінарності та сильного практичного компоненту навчання.

Вивчення профілю підприємництва та його потреб є одним із головних завдань управління європейською освітою в останні роки. Інтерес до цих досліджень полягає у визначенні знань і навичок майбутніх підприємців (Kourilsky M. L., Esfandiari M., 1997, p. 205-215).

Для того, щоб зрозуміти вимоги до навчання підприємництву з використанням сучасних освітніх інструментів, треба мати уяву про попередні знання та досвід учасників щодо підприємництва. Самі студенти виставляють наступні умови до навчання підприємництву: можливість використовувати ІКТ для пошуку, обміну та опублікування інформації; навчання на основі новітніх технологій та використання розвиваючих ігор; набуття необхідних навичок для виробництва продукції або послуг; управлінські навички: планування, організація управління, контроль, керівництво, мережевий маркетинг; навички продаж: ідентифікація клієнтів, каналів збуту, ланцюжків поставок; навички фінансового управління: керування фінансовими ресурсами, бухгалтерський облік, бюджетування, оподаткування; навички організаційно-правової діяльності підприємця: форми організації роботи фірми, управління ризиками, конфіденційність та безпека; комунікативні навички; навички мислен-

ня проблемно-підприємницького порядку: створення бізнес-плану, бізнес-концепції, визначення потреб ринку, виявлення потреб споживачів, використання можливостей ринку; здатність брати на себе відповідальність за вирішення проблем; креативне розв'язання проблем тощо.

У світовій підприємницькій освіті існує дві основні моделі. Перша модель – модель підприємницької компетентності, що визначено Консорціумом з навчання підприємництву (ЦСЄ), який був утворений в 1980 році в Університеті штату Огайо у відповідь на пропозицію секретаря освітньої політики США включити підприємницькі компетенції у кваліфікаційні стандарти підготовки спеціалістів та кадрів адміністрації (ЕТ) (Consortium for Entrepreneurship Education, 2012, p. 24-37).

Ця модель є достатньо широкою, тому що кожен рівень піраміди представляє собою кластер компетенцій: ринок взагалі, промисловий сектор, науковий сектор, робоче місце тощо. Оскільки кожна компетентність додатково описується, модель дозволяє досягти високого рівня деталізації. Треба відзначити, що ядром цієї моделі є особистісна ефективність.

Друга модель підприємницької компетенції визначено і докладно описано науковцями У. Смітом та У. Шелінкампом (Smith W. L., Schallenkamp K. A., 2007, p. 179-201). Вона має яскраво виражений інтегрований характер та пов'язана із навичками з інформаційно-комунікативних технологій як викладачів так й студентів.

Обидві моделі мають деяке дублювання, але все ж більше доповнюють одна одну, тому що роблять акценти на різні аспекти підприємницької компетентності.

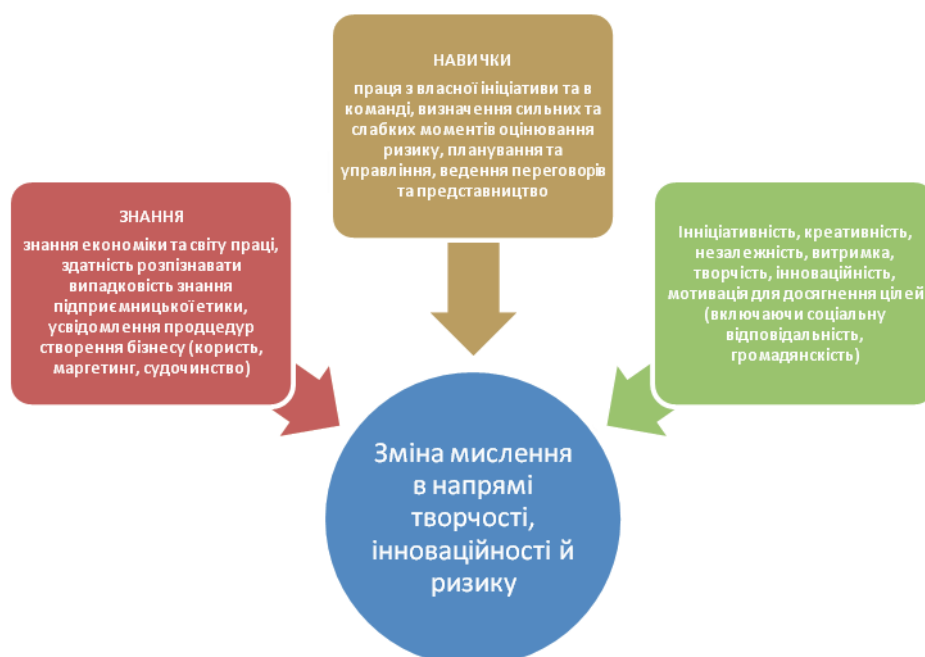

Рис. 1. Формування ключової компетентності при вихованні здатності до підприємницької ініціативи (Malach J., 2015, p. 21)

«Педагогіка підприємництва» використовує у якості головного підходу до навчання такий, у якому конкретні результати навчання відрізняються у різних освітніх фазах та у різних предметних галузях, однак мають чітке і послідовне філософське підґрунтя у вигляді концепції підприємницької освіти. Головна сутність її полягає у тому, що підприємницька освіта не повинна замикатися лише у межах бізнесу та дорівнювати йому. Це поняття є ширшим, глибшим і багатшим за своїм змістом, що можна пояснити необхідністю для підприємця відчувати заклики суспільства, практично робити та усвідомлювати аналіз різних напрямків його діяльності. Тому зміст «Педагогіки підприємництва» складається не лише з педагогіки та економіки підприємництва, а й із знання з соціології, права, політології, психології, громадянського суспільства та громадянської відповідальності. Головною рисою, що формує ця дисципліна, є яскраво виражена здатність до критичного мислення та аналізу як власних дій так і діяльності держави й суспільства в цілому.

У європейських школах використовуються різні підходи і методика під час навчання підприємництва. Досвід викладання свідчить про те, що необхідно включати до змісту програми аналіз теоретичної та емпіричної складових навчання підприємству в історичному аспекті, тобто досвід минулого. Безумовно досвід викладання «Педагогіки підприємництва» в середніх школах Європи було відправною віхою у зміні ставлення соціальних спільнот до бізнесу в загалі та до підприємницької ініціативи в цілому. Особлива роль у цьому процесі належить середньо-освітній школі та вчителям, які розвивають та визначають практику в галузі підприємницької освіти. Слід зауважити, що цій досвід охоплює різні освітні рівні школи: від початкової до середньої освіти. Крім того, більшість викладачів з «Педагогіки підприємництва» мали в минулому досвід підприємницької діяльності або суміщають викладацьку діяльність з подальшим розвитком у сфері підприємництва.

Європейський досвід свідчить про те, що для розробки таких нових навчальних планів як «Педагогіка підприємництва», треба залучати не тільки викладачів університетів, але й вчителів школи, представників бізнесу з метою розробки партнерської програми, створеної на практико-орієнтованих засадах, що зміцнюють тим самим реалізацію цілей і змісту навчання.

На сьогоднішній день майже усіх школах, університетських коледжах та університетах Європи здійснюється підготовка з підприємницької освіти та розвитку підприємницької ініціативи. Наприклад, підприємницька освіта в середній школі Норвегії організована як окремий навчальний предмет, як певні теми з інших навчальних предметів, або вона інтегрована в навчальний про-

цес через проекти. Статистичні дані демонструють той факт, що близько 90% середніх шкіл Норвегії забезпечують навчання підприємству. Як й у більшості країн Європи, підприємницька освіта в середніх школах Норвегії використовує три підходи у викладанні «Педагогіки підприємництва»: про підприємство, для підприємства та через підприємство. Це, в свою чергу, викликає необхідність розробки нових сучасних методів навчання, наприклад використання інтерактивних ігор у процесі навчання з «Педагогіки підприємництва», що дозволяє студентам ознайомитися на практиці з основними категоріями і поняттями підприємництва та методами управління компанією (Blenker P, Dreisler P., 2008).

Такі рольові ігри народилися як комбінація наступних джерел: аналізу літератури, анкетування підприємців, студентів та викладачів. Вони також забезпечують негайний зворотний зв'язок, який є ефективним для отримання практичних навиків та роблять навчання персоналізованим. Крім того, рольова гра ставить учня в активну позицію, стимулюючи його до критичного мислення та обрання мотивації для початку власної підприємницької діяльності. Світовий досвід з підприємницької освіти має у своєму активі низку бізнес-ігор із високим рівнем моделювання, що використовуються з різними функціями і цілями бізнес-школами США та Європи (King M., Newman R., 2009, p. 4-17).

Прикладом використання такого методу навчання під час отримання підприємницької освіти може стати програма Erasmus «Сприяння розвитку та перевага інновацій (навчання протягом усього життя)» (FEXI), в якій беруть участь Університет Генуї, Національна італійська дослідницька рада, технічний університет в Делфті, бізнес-школа ESADE в Барселоні. Метою цієї програми є розробка, впровадження та оцінка експериментальних педагогічних планів, заснованих на стимулюванні розвитку підприємництва (і не лише у студентській аудиторії), хоча в першу чергу вона охоплює три рівні освіти: бакалавр, магістр, доктор філософії.

З педагогічної точки зору, гра надає знання з наступних основних аспектів підприємництва: фінансування бізнесу, ведення маркетингу, формування ціни, задоволеність клієнтів, написання звітів про доходи, обрання різних стратегій тощо.

Висновок. Таким чином, «Педагогіка підприємництва» виконує важливе завдання, що поставлено сьогодні суспільством: вирішує проблему розвитку підприємницької ініціативи та підприємництва, надає навички практичного управління бізнесом та створення власної кампанії. У довгостроковій перспективі ця дисципліна сприятиме забезпеченню та розповсюдженню підприємницької освіти в Україні як у вищій так і в середній школі, а також дозволить розвивати підприємницьке мислення на ранніх стадіях навчання.

References

1. A new partnership for the modernization of universities: the EU Forum for University Business Dialogue (2009). COM, 425 (eng).
2. Bellotti F., Berta R. (2012). Designing a Course for Stimulating Entrepreneurship in Higher Education through Serious Games. *Procedia Computer Science: University of Genoa*, 15, 174–186. doi:10.1016/j.procs.2012.10.069 (eng).
3. Blenker P., Dreisler P. (2008). A framework for developing entrepreneurship education in a university context. Aarhus, Denmark, Aarhus School of Business, University of Aarhus. doi:10.1504/science.2008.015953 (eng).
4. Consortium for Entrepreneurship Education (2012). Entrepreneurship Competency Model, 24-37. Available at: <http://www.careeronestop.org/competencymodel/pyramid.aspx?entre=Y> (eng).
5. Dickinson J. R., Faria A. J. (1995). Simulation Gaming for Sales Management Training and a Demonstration. In Saunders D. (Ed.) *The Simulation and Gaming Workbook Volume 3: Games and Simulations for Business*. London: Kogan Page, 123 (eng).
6. Final Report of the expert group: Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies (2002). Available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/entr_highed_en.pdf (eng).
7. King M., Newman R. (2009). Evaluating business simulation software: approach, tools and pedagogy. *On the Horizon*, 4-17 (eng).
8. Kourilsky M. L., Esfandiari M. (1997). Entrepreneurship Education and Lower Socioeconomic Black Youth: An Empirical Investigation. *The Urban Review*, 29 (3), 205-215 (eng).
9. Malach J. (2015). Rozvoj a hodnoceni smyslu pro iniciativu a podnikavost zaku zakladnich skol. Ostrava: Ostravske univerzity v Ostrave, X-MEDIA, 350 (pol).
10. Smith W. L., Schallenkamp K. A., Eichholz D. E. (2007). Entrepreneurial Skills Assessment: An Exploratory Study. *Inderscience Enterprises Ltd.*, 4(2), 179-201 (eng).

ПЕДАГОГІКА ПРІДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ІЗУЧЕННЯ ОПИТА І ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Мельниченко Ольга, кандидат історических наук, доцент, доцент кафедри теорії і історії педагогіки Педагогічного інституту, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо 18/2, 02154 г. Київ, Україна, o.melnychenko@kubg.edu.ua

Статья посвящена развитию предпринимательского образования в контексте процесса обучения в университетах. В ней изучается взаимосвязь предпринимательской отрасли и университетского образования в условиях современных изменений. Автор отмечает, что система образования на университетском уровне в настоящее время не способна развивать у студентов мотивацию, умение и навыки, которые способствуют инновациям и предпринимательству. Особенное внимание уделено учебной дисциплине «Педагогика предпринимательства» как важнейшей составляющей предпринимательского образования. В статье констатируется тот факт, что предпринимательское образование требует специальных методов обучения, педагогического процесса, а также кадров преподавателей, которых в настоящий момент университеты не имеют. Это требует внесения определенных изменений в дидактическую часть процесса обучения: концепцию обучения, учебную и рабочие программы, методы преподавания, ориентацию на практическое освоение материала и т.п.

Ключевые слова: педагогика предпринимательства; предпринимательская инициатива; предпринимательский дух; предпринимательское мышление; предпринимательское образование.

ENTREPRENEURSHIP EDUCATION: STUDY EXPERIENCE AND PROSPECTS IN UKRAINE

Melnychenko Olga, PhD, Associate Professor, Department of Theory and History of Pedagogy of Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, 02154 Kyiv, Ukraine, o.melnychenko@kubg.edu.ua

The article is devoted to the development of entrepreneurship education in the context of the educational process in universities. It examines the relationship of the business sector and university education in modern changes. The author argues that the system of education at the university level is not currently able to develop the students' motivation and skills that promote innovation and entrepreneurship. Particular attention is paid to the subject matter «Pedagogy of enterprise» as an essential part of entrepreneurship education. The article stated the fact that the entrepreneurship education requires special education teaching methods, teaching process, teachers and staff who currently do not have universities. This requires certain changes in the didactic part of the learning process: the concept of learning, training and work programs, teaching methods, focus on practical learning and more.

Increasing the request of the society on entrepreneurship training and the development of entrepreneurship has become an important task before the modern academic community. Entrepreneurship is a condition that includes the personal abilities, skills and motivation that lead people to engage in creative activities to create new products and services, develop business according to market requirements. In addition to personal values, business has a clearly defined social potential because it has to take into account the needs and requirements of potential customers, thereby improving the conditions of their existence. In addition, the business requires the creation of new jobs, a new team and management. For these reasons, entrepreneurship training and entrepreneurial initiative is seen as a key factor in the development of modern societies.

The development of business initiatives and entrepreneurship in Western European countries (especially in EU countries) is associated with a number of factors: the rapid aging of the population in most countries, reduction of the workforce in most countries, increased competition from new countries offering cheaper labor.

The level of business education in the EU lags behind the development of business education US and Canada. Today in Europe there is a relatively low level of entrepreneurship, which is reflected in the lack of business education in the educational policy of the European countries and promoting entrepreneurial skills to create new opportunities in the community. The development of entrepreneurship and initiative can contribute to social cohesion of society by increasing employment, economic benefits and income and job satisfaction. However, both the national (political level) and in education the problem is rarely seen as a strategic component of national policy. Although the problem of business education may be quite relevant in universities, because they have scientific, technological and innovation potential. In this case, the learning process requires changes in the content, methodologies and training tools, due to interdisciplinary orientation and practical business education.

The purpose of the article: define and explain the pedagogical point of view of the concept of entrepreneurship education such as how teaching methods to develop the entrepreneurial spirit, initiative, critical thinking and provide practical skills for starting your own business and create a new company. Task: To justify the possibility of practical training in the study course «Pedagogy of entrepreneurship» actions that can be played both in the classroom and beyond; prove practical experience of entrepreneurship can be presented in a variety of forms and methods for the various stages of training.

As Ukrainian educational environment has experience in teaching such subjects as «Pedagogy of entrepreneurship» because among educators' term «education entrepreneurship» and «entrepreneurship» are often perceived as related identical terms, but for many people in education and the business community mean the same exactly. Therefore, determining the specific «Entrepreneurship Pedagogy», its concept, complex modern teaching methods will make the learning process on the one hand, greater awareness and responsibility of students, on the other hand, focus on the practical implications of teacher training.

Today almost all schools, university colleges and universities in Europe in prepare of business education and business development initiatives.

Conclusion: «Pedagogy of entrepreneurship» performs important tasks that put society today, solves the problem of entrepreneurship and enterprise, provides practical skills in business management and create their own campaigns. In the long term this will promote and dissemination of business education in Ukraine as in secondary and high schools, and will develop entrepreneurial thinking in the early stages of training.

Keywords: *business initiative; entrepreneurship education; entrepreneurial thinking; entrepreneurial spirit; pedagogy entrepreneurship.*

Стаття надійшла до редакції 25.04.2017

Прийнято до друку 05.10.2017